

LITTERATUR

ENTENTEMAKTERNAS INTERVENTION I RYSSLAND UNDER FÖRSTA VÄRLDSKRIGET

Av fil. lic. BIRGER SWEDENBORG, Stockholm

I den motsättning mellan öst och väst, som kommit att präglade världsutvecklingen efter 1945 och som sommaren 1948 kulminerat i Berlinblockaden, ingår ett psykologiskt moment, som i ej oväsentlig mån torde förklara den ryska misstron mot Västmakterna. Här syftas på den intervention, som Ententemakterna efter bolsjevikrevolutionen 1917 företogo i Ryssland och vars minne lever kvar hos otaliga ryssar av i dag. Man har i Ryssland även i yttre måtto sört för att denna händelse ej skall falla i glömska. I Archangelsk, en stad som spelat en betydelsefull roll i de engelsk-ryska förbindelsernas historia — i dess närhet landsteg 1553 den engelske upptäcktsresanden Richard Chancellor, vilket inledde Englands kontakt med Ryssland — har sovjetregeringen låtit resa ett imponerande stenmonument till minnet av de ryssar, som föllo under interventionsstriderna. Det kan vara motiverat att i dagens läge något dröja vid denna intervention. Winston Churchill har i sitt stora verk »*The World Crisis*» (*The Aftermatch*, London 1929) givit en utmärkt framställning av interventionen, främst givetvis Englands roll däri. En annan viktig källa är den kände engelske författaren och diplomaten Bruce Lockharts bok »*Som politisk agent*» (Stockholm 1933). För Förenta staternas del ingår en framställning om interventionen i professor Foster Rhea Dulles' bok om de rysk-amerikanska förbindelserna genom tiderna, »*The Road to Teheran. The Story of Russia and America 1781—1943*» (Princeton University Press 1944). Dulles' bok, som bygger på ett synnerligen omfattande källmaterial, är välkommen inte minst av den anledningen att Förenta staternas roll i interventionen, som hittills varit mindre känd än de europeiska västmakternas, här klarlägges på ett synnerligen förtjänstfullt sätt.

Frågan om en intervention i Ryssland uppkom först december 1917 och blev under den följande tiden ett synnerligen komplicerat problem för Ententemakternas regeringar. Man kan urskilja två skilda faser i interventionen så som den slutligen utvecklade sig. Den ena innebar ockupation av de nordryska hamnarna Archangelsk och Murmansk, medan den andra och mera betydande kretsar kring Pacifichamnen Vladivostok. I båda fallen var det nominella skälet för interventionen att skydda de stora förråd av krigsmaterial, som upplagts på dessa platser, men under låg idén om nödvändigheten att skapa en ny östfront för Tysklands slutliga besegrande. Andra faktorer tillkommo också. Trots försäkringarna att interventionen icke avsåg inblandning i Rysslands inre angelägenheter gavs understöd

åt de antibolsjevikiska styrkor, som opererade i de ovannämnda områdena. Den militära aktiviteten ökade efter hand. Även efter Rysslands sammanbrott november 1918 gavs understöd åt den kontrarevolutionära rörelsen i Ryssland.

Då England och Frankrike först föreslog intervention för att skydda förråden i Vladivostok, ställde sig Förenta staterna avvisande. Till en början delades den amerikanska ståndpunkten av Japan. Dess Washingtonambassadör ansåg liksom utrikesminister Lansing, att en intervention i Sibirien skulle väcka bolsjevikernas ovilja och kunna medföra Rysslands fullständiga kapitulation inför Tyskland. Allteftersom de tyska arméerna avancerade i Ryssland, ändrades dock Japans politik. I januari 1918 förklarade sig Japan redo för omedelbar intervention, som emellertid skulle företagas av japanska trupper enbart. Det var den redan vid denna tid starka amerikansk-japansk rivaliteten i Fjärran östern, som här spelade in. De europeiska västmakterna tycktes nu beredda att acceptera Japans förslag. Förenta staterna framhärskade dock. Man hyste här misstro mot Japans avsikter i Sibirien men det främsta skälet var att interventionen skulle uppfattas fientligt av ryska folket. Det fanns i Amerika fortfarande en stark sympati för den ryska revolutionen trots den utveckling som ägt rum efter november 1917. Tillsvidare gav Japan vika, medan London och Paris sökte övervinna president Wilsons betänkligheter. Presidenten hade att kämpa även mot flera av sina egna rådgivare. Lansing, som blivit övertygad om att Japan komme att intervensera förr eller senare, ansåg det nu bättre att gå med på dess förslag än att fruktlöst motsätta sig dem. Från Petrograd yrkade amerikanske ambassadören Francis på hjälp åt ryska folket att störta en regering, som förrått demokratiens sak. Francis hyste en stark tilltro till den ryska demokratin och var övertygad om bolsjevikernas snara fall. »I doubt the policy of the Allies longer temporizing with a government advocating the principles of Bolchevism and guilty of the outrages the Soviet Government has practiced», telegraferade han till Washington.

Medan frågan om en intervention i Sibirien diskuterades, tillspetsades läget i Nordryssland. Här behövde de allierade ej räkna med Japans ambitioner men å andra sidan var Murmanskusten hotad av tyskarna efter Brest-Litovskfreden mars 1918. Bolesjevikerna, som sökte spela ut centralmakterna mot ententen för att få tid att stärka sin egen ställning, voro vid denna tid ej ovilliga att här mottaga allierad hjälp. Våren 1918 landstego allierade trupper i Murmansk, där de välkomnades av de lokala sovjetmyndigheterna. Allteftersom de allierade utsträckte sina operationer inträdde dock en friktion med sovjetregeringen. I juni 1918 avgav utrikeskommissarie Tjitjerin en skarp protest mot interventionen. England och Frankrike å sin sida yrkade på ökad amerikansk insats, som dittills inskränkt sig till avsändandet av en kryssare till Murmansk. En händelse inom Ryssland gav stöd åt Västmakternas argument. En styrka på omkring 45,000 tjeckoslovaker, som i krigets början deserterat från österrikiska armén och senare förenat sig med ryssarna för att kämpa för ett obero-

ende Tjeckoslovakien, sökte genom Sibirien nå Vladivostok f. v. b. till västfronten. Under sin marsch österut längs transsibiriska järnvägen råkade tjeckerna i konflikt med de röda myndigheterna. I Amerika uppstod stark sympati för tjeckernas sak, som där ivrigt förfäktades av professor Masaryk. Wilson ansåg att Förenta staterna hade skyldighet att hjälpa tjeckerna i deras kamp för nationell frihet. Han ville dock endast en begränsad intervention, medan Västmakternas planer gingo ut på skapandet av en ny östfront mot Tyskland under intryck av det genom den tyska offensiven skapade kritiska läget på västfronten. Juni 1918 framhöll engelske Washingtonambassadören lord Reading för överste House att det ej längre gällde Ryssland enbart utan de allierades hela sak. Wilson bekämpade dock fortfarande de allierades vittgående planer. De amerikanska militärcheferna med general Pershing i spetsen stödde presidenten men gåvo vika, då marskalk Foch anslöt sig till interventionstanken. 2 juli 1918 sände Högsta rådet i Paris en sista vädjan till Washington, i vilken allierad intervention förklarades nödvändig för krigets vinnande. På en konferens i Washington 6 juli gav då slutligen Wilson vika.

Det framgår av det föregående, att då Förenta staterna slutligen accepterade tanken på en intervention i Ryssland, det skedde med den största motvilja. »I have been sweating blood over the question what is right and feasible to do in Russia», skrev Wilson 8 juli till överste House. I ett memorandum från presidenten till de allierades ambassadörer och i en officiell kommuniké från State Department tillkännagavs Förenta staternas politik. Det förklarades här att Förenta staterna principiellt motsatte sig en militär intervention i Ryssland men voro beredda till en begränsad aktion i Sibirien för att hjälpa tjeckoslovakerna och skydda de militära förråden i Vladivostok. Principen om icke-inblandning i Rysslands inre angelägenheter skulle upprätthållas. Denna motsägelsefyllda politik kan förstås endast om man betänker att den amerikanska opinionen var fullständigt övertygad om att bolsjevikerna komme att störtas av ryska folket. Wilsons hållning verkade otvivelaktigt återhållande på de allierades långtgående planer. Till en viss grad skilde sovjetregeringen också mellan Förenta staternas och dess allierades politik. — Sensommaren 1918 landsteg den amerikanska kontingenten, 7,000 man, i Archangelsk och Vladivostok under befäl av general William S. Graves, som skildrat expeditionen i »*Americas Sibirian Adventure*» (New York 1931). I Archangelsk landsteg också en internationell styrka på 8,000 man, mest engelsmän. Den kommenderades av general Ironside, som vid krigsutbrottet 1939 blev chef för imperiets generalstab. Japans kontingent beräknades till 12,000 man men växte efter hand till 70,000. Mot slutet av året landsatte fransmännen 2 divisioner, stödda av en mäktig flotta, i Odessa. Denna operation fick emellertid ett snöpligt slut, ty myteri utbröt på flottan, och april 1919 utrymde fransmännen Odessa.

Inför det dubbla hotet av yttre och inre fiender tillgrepo bolsjevikerna desperata åtgärder. Trotskij forcerade utbyggandet av Röda armén och efter ett attentatsförsök mot Lenin i augusti igångsattes

en skärpt inre terror. Detta i sin tur ledde till en allt starkare anti-bolsjevikisk reaktion från utlandets sida. »My conclusion is that the only way to end this disgrace to civilization is for the Allies immediately to take Petrograd and Moscow», yttrade ambassadör Francis. Detta var knappast praktisk politik men för en tid väckte de vita arméernas framgångar överdrivna förhoppningar.

Tysklands sammanbrott november 1918 fick ingen omedelbar inverkan på läget i Ryssland. De allierade hade alltför djupt engagerat sig för att kunna dra sig tillbaka men å andra sidan voro deras krigströtta folk ej beredda till någon större kraftinsats i Ryssland. Under svåra förhållanden måste de amerikanska trupperna kvarstanna i Archangelsk vintern 1918—1919. Enligt en amerikansk skildring inskränkte sig deras verksamhet till »talk, nurse the railroads, distribute pamphlets and show pictures to prove to the Russians what a great nation we were — at home». Moralen försämrades, och hos ett infanterikompani utbröt myteri. Krav restes på truppernas återkallande, och juni 1919 var evakueringen fullbordad. I Sibirien uppstod friktion mellan de amerikanska och de japanska trupperna, vilka sistnämnda målmedvetet realiserade sitt eget program. De befordrade partisanstriderna mellan röda och vita och ökade det kaos, som härskade i Sibirien.

Under det inbördeskriget rasade i Ryssland och Förenta staternas politik där alltmera koncentrerades på uppgiften att söka hindra Japan från att bita sig alltför fast i Sibirien, sammanträdde januari 1919 fredskonferensen i Paris. Problemet Ryssland kom här i skymundan för problemet Tyskland. Sovjetregeringen förnyade sina protester mot interventionen. 12 januari bad Tjitjerin Förenta staterna nämna plats och tid för en konferens mellan Ryssland och de allierade. Dessa visade dock ingen benägenhet att lyssna på detta förslag. Clemenceau förslög i stället dragandet av en *cordon sanitaire* runt Ryssland och ett sådant skärpande av blockaden att bolsjevikregimen störtades. Så långt ville dock varken Wilson eller Lloyd George gå. På förslag av Wilson enades man slutligen om att de kämpande ryska partierna skulle inbjudas att sända delegater till en konferens på Prinkipoön i Marmarasjön. Detta förslag, som tillkännagavs i radio, accepterades av sovjetregeringen men förkastades av dess ryska motståndare. Högsta rådet i Paris uppgav då försöken att få Ryssland direkt eller indirekt representerat vid fredskonferensen. Wilson insåg dock att man ej kunde stanna härvid. Han föreslog ett omedelbart slut på interventionspolitiken och allierad utrymning av Ryssland. Varken England eller Frankrike voro dock beredda härtill. Churchill, nybliven krigsminister, reste över till Paris, där han tvärtom yrkade på ökad allierad insats i Ryssland. 14 februari hade han ett animerat samtal med Wilson, just som denne stod i begrepp att återvända till Amerika första gången. I »*World Crisis*» har Churchill utförligt skildrat detta sammanträffande. Resultatet blev att de allierade varken övergävo interventionen eller gjorde den tillräckligt effektiv.

Kort efter Churchills Parisbesök vidtog den amerikanska Paris-

delegationen ett inofficiellt steg för att komma i kontakt med sovjetledarna. William Bullitt sändes på en hemlig mission till Moskva, där han hade en serie samtal med Lenin, Tjitjerin och Litvinov. Det var samme Bullitt, som 1933 blev Förenta staternas förste ambassadör i Moskva (1936 förflyttad till Paris) och som på sistone, från att ha varit vänskapligt inställd till Sovjetunionen, framträtt som en av dennas allra främsta motståndare i Amerika (*»Jordens öde»* Stockholm 1947). För Bullitt framlade sovjetledarna ett program i 5 punkter, som de voro beredda att acceptera om de allierade satte det i kraft till 15 april. Det gick ut på omedelbart vapenstillestånd i Ryssland, upphävande av blockaden, allmän amnesti för de politiska fångarna, tillbakadragande av de allierades trupper från Ryssland och erkännande från de existerande de factoregeringarnas sida av deras resp. andel i Rysslands yttre statsskuld. Bullitt återvände till Paris övertygad om sovjetledarnas goda vilja och om att sovjetregeringen var den enda konstruktiva makten i Ryssland. »No government save a Socialist Government can be set up in Russia today except by foreign bayonets and any government so set up will fall the minute such supports is withdrawn», var hans slutkonklusion.

De förslag Bullitt medförde från Moskva rönste ingen anklang i Paris, där man vid denna tid stod under intryck av de vitryska arméernas framgångar. I november 1918 hade amiral Koltsjak gjort sig till diktator över Sibirien med huvudstad i Omsk, och våren 1919 framträngde hans trupper segerrikt mot Volga. I Sydryssland avancerade general Denikin och i nordväst general Judenitj mot Petrograd. Högsta rådet satsade främst på amiral Koltsjak, som alltmera framträdde som vitryssarnas erkända ledare. Genom en not 26 maj 1919 lovade Förenta staterna, England, Frankrike, Italien och Japan amiralen sitt stöd på villkor att han garanterade ryska folkets frihet och erkände Rysslands yttre statsskuld. Förenta staternas stöd åt denna politik betingades av känslan av att bolsjevismen innebar ett revolutionärt hot mot hela den kapitalistiska världen. Bolsjevismens utbredande av sitt välde till Ungern (Bela Kuns regim) och Bajern gav genljud på andra sidan Atlanten likaväl som i Europa. Stöd åt amiral Koltsjak troddes vara det mest effektiva medlet att hejda den röda propagandans spridning.

Amiral Koltsjak skulle ej infria de förhoppningar de allierade knutit till honom. Då Röda armén hösten 1919 skred till motoffensiv, föll hans välde snabbt samman. 15 november erövrades Omsk, och sedan även tjeckerna övergivit amiralen, föll han i sina fienders händer och arkebuserades februari 1920. Omskregimens sammanbrott markerade början till slutet både på den allierade interventionen i Sibirien och på det ryska inbördeskriget. Sovjetregimen hade demonstrerat sin stabilitet och utsträckt sitt välde alltmera, ehuru den ännu ej erkändes av någon europeisk regering. Hösten 1919 utrymde engelsmännen Archangelsk och Murmansk, vilket skedde framgångsrikt utan större förluster. I april 1920 hade de sista amerikanska trupperna lämnat Sibirien. Japanerna åter utrymde först oktober 1922 under amerikanskt tryck Vladivostok.

Interventionen hade misslyckats både i Nordryssland och Sibirien. Bruce Lockhart har i »*Som politisk agent*» betecknat den som ett misstag jämförligt med Västmakternas värsta missgrepp under Krimkriget. Även Dulles fäller en skarp dom över interventionen, som enligt honom inte medförde något bestående resultat. Dessa om-
dömen torde dock innebära en viss överdrift. Man kan med professor Anton Karlgren framhålla, att interventionen inte varit alldeles betydelselös. Genom det stöd de vitryska arméerna erhöles blev bolsjevikerna så sysselsatta inom Ryssland att de ej fingo möjlighet att alltför mycket sysselsätta sig med det övriga Europa, vilket i dettas dåvarande kaotiska läge otvivelaktigt var betydelsefullt. I ett avseende såg dock Lockhart rätt. Han hade en betydligt mera realistisk uppfattning om bolsjevikernas verkliga styrka än ententens ledande statsmän och hade därför yrkat på att interventionen, när den mot hans åsikt kom till stånd, skulle genomföras med tillräckligt stora truppstyrkor. Att en med kraft genomförd intervention kunde blivit framgångsrik har erkänts av ingen mindre än Lenin själv. Enligt vad den franske kommunisten Boris Souvarine uppger i sin bekanta biografi »*Stalin*» (Stockholm 1940) yttrade Lenin vid ett tillfälle till en av sina medarbetare, att ett par hundratusen man av ententens miljonarméer skulle ha krossat bolsjevismen militärt. I stället genomfördes interventionen med otillräckliga styrkor och blev därför en halvmesyr. Den bidrog härigenom att stärka självkänslan hos bolsjevikerna, som kommo att framstå som Rysslands försvarare mot utländska fiender och fingo stöd av en del eljest mot bolsjevismen fientligt inställda ryska kretsar. Interventionens mest bestående verkan blev emellertid, att den hos de sovjetryska ledarna grundlade fruktan för en »kapitalistisk inringning», en fruktan, som fortfarande utgör en viktig psykologisk faktor i den alltmera skärpta motsättningen mellan öst och väst.
